

Til Kulturdepartementet

Høringssvar til NOU 2013.1: «Det livssynsåpne samfunn»

Normisjon og Acta, barn og unge i Normisjon takker for muligheten til å gi sin uttale på bakgrunn av innstillingen om en helhetlig tros- og livssynspolitik. Vi vil ikke kommentere alle utvalgets forslag men i hovedsak konsentrere oss om forslag som enten direkte angår oss som organisasjoner og forslag og synsmåter av vesentlig og overordnet betydning for samfunnets forhold til tro og livssyn. Vi kommenterer og drøfter først noen overordnede spørsmål og går deretter til konkrete kommentarer knyttet til ulike kapitler. Det siste vil vi prøve å gjøre kronologisk i samsvar med innstillingens kapitler. Vi kommenterer i større grad punkter der vi reiser kritiske innvendinger enn punkter der vi følger utvalgets tenkning.

Blant de konkrete forslagene (**del IV-VI**) som utvalget kommer med, vil vi særlig framheve våre synspunkter på de følgende:

- ♦ *Vi er uenig i forslaget til å frikoble skolens formålsparagraf fra kristne og humanistiske verdier.*
- ♦ *Vi er uenig i forslaget om å frata tros- og livssynssamfunn vigselsrett.*
- ♦ *Vi er enig i forslaget om å beholde muligheten for deltakelse i høytidsgudstjenester i og elevenes rett til livssynssbasert virksomhet i skoletida.*
- ♦ *Vi er uenig i utvalgets stramme holdning til reservasjonsrett i helsevesenet når det gjelder spørsmål om liv og død.*
- ♦ *Vi er uenig i forslaget om å stramme inn vilkårene for statsstøtte til trosbaserte barne- og ungdomsorganisasjoner.*

1. Innledende spørsmål

Vi kommenterer i liten grad **del I og II**, da dette mest handler om mandat og bakgrunn og om forståelsen av mandatet. La oss likevel nevne ett punkt som virker styrende for utvalgets videre arbeid, forståelsen av i hvilken grad det norske samfunnet er homogent eller pluralistisk. Samfunnet inneholder utvilsomt er stort mangfold med tanke på tro, livssyn og verdier. Dette må likevel balanseres mot to forhold. For det første merker vi oss den fortsatt sterke dominansen av kristen tilhørighet gjennom folkekirkens høye medlemstall, noe som også er en premiss for avtalen mellom partiene i Stortinget fra april 2008 og som er nedfelt i mandatet for utvalget. Dette er et forhold som utfordrer en ensidig vektlegging av pluralitet som beskrivelse av vårt samfunn og pluralisme som ønsket ideologi for livssynspolitikken. En ensidig vektlegging av mangfold, har i så fall en innebygd forutsetning om at en så dominerende trostilslutning med nødvendighet peker på ei pluralistisk kirke. Det er et forhold som utvalget ikke kommenterer. For det andre drøfter ikke utvalget forholdet mellom pluralitet og entydighet i valg av verdier slik det framkommer i media og populærkultur. Dette berører ikke utvalgets mandat til å se på lovgivning for tros- og livssynssamfunn men er likevel en sterkt formende kulturell kraft i samfunnet som også utfordrer tros- og

livssynsamfunnenes egne verdier, noe som kan medføre en større entydighet enn pluralitet i samfunnet enn antall tros- og livssynssamfunn kan tyde på.

Utvalgets mandat er deskriptivt, ikke normativt. Det er en vanskelig balansegang i landskapet av tros og livssyn. Utvalget tar da også stilling til mange spørsmål som innebærer normative valg. I denne sammenheng er vi uenig når utvalget distanserer seg fra integreringsutvalgets målsetning (NOU 2011.14) om økt engasjement blant innvandrere i sivilsamfunnets organisasjoner (**kap.4.3**).

2. Prinsipielle spørsmål

Utvalgets drøfting av de prinsipielle spørsmålene i **del III** er innstillingens viktigste kapitler, fordi de er styrende for den praktiske delen av arbeidet. Vi vil framheve positivt utvalgets uttalte hensikt om at samfunnet skal være livssynsåpent og også støtte prinsippet om prinsipiell likebehandling for tros- og livssynssamfunnene. Utvalget makter likevel ikke å følge opp sin egen erklærte åpenhet når de på helt avgjørende områder som reservasjonsrett for helsepersonell og statsstøtte til barn- og ungdomsorganisasjoner vil avgrense trosbaserte rettigheter.

Utvalget skisserer fem modeller for den statlige politikken og avviser vel i realiteten den modellen som kirkeforliket i 2008 bygger på (modell 5, kulturarv) (**kap.7.5**). Slik går de strengt talt utover sitt mandat (jfr avslutningen av **kap.10.2**). Saksfeltet som utvalget drøfter har likevel en lengre tidshorisont, noe som gjør drøftingen av selve prinsippene viktig framover. Utvalget synes å ville prioritere sin modell 3 (mangfold) med modell 4 (velferd). Vi setter spørsmålstegn ved velferdsmodellen, da den legger opp til en grad av overstyring av tros- og livssynssamfunn i samsvar med de til enhver tid rådende politiske oppfatninger og mener at det er mer relevant å se mangfoldsmodellen med dens ja til likebehandling og respekt for egenart sammen med kulturarvsmodellen med dens vekt på videreføring av overførte og identitetsskapende verdier som vi ønsker å bygge videre på.

Utvalgets skisserte prinsipper (**kap.9**) for en helhetlig tros- og livssynspolitikken synes rimelige, med noe unntak for hensynet til det som kalles ikke-diskriminering i punkt 6. Dette berøres allerede i **kap.8.8** der utvalget entydig stiller seg på Graver-utvalgets linje og i **kapitlene 20, 23 og 26** der prinsippene kommer til anvendelse. Vi kommer med nærmere kommentarer til disse kapitlene.

Utvalget har synspunkter på de paragrafene som ble endret gjennom forliket i 2008. I tråd med utvalgets avvisning av kulturarvsmodellen (**kap.7.5**) avviser utvalget i **kap.10.3** Grunnlovens nye § 2. Her støtter vi utvalgets mindretall som vil bevare den nye paragrafen og som understreker at et valg av prioriterte samfunnsverdier på ingen måte utfordrer likebehandling av trossamfunn. § 2 handler ikke om et trossamfunns rolle i samfunnet men om hvilke verdier samfunnet og lovgivningen skal bygge på. Til forsvar for den eksisterende paragraf kan det føres både historiske og innholdsmessige argumenter. Innstillingen holder ved anledning fram de historiske, men vi vil også holde fram ønskeligheten i å videreføre kristne og humanistiske verdier ut fra deres innholdsside både i drøfting av Grunnloven og seinere i drøfting av skolens formålsparagraf.

Drøftingen av § 16 er prinsipielt annerledes, fordi den ikke handler om verdigrunnlag men om et trossamfunns særstilling. Denne særstillingen er utvilsom i et historisk perspektiv, noe som kan forsvare at trossamfunnet nevnes spesifikt i Grunnloven. For samfunnsdebattens lengre linjer er det likevel nyttig å drøfte denne paragrafens viktighet og riktighet. Vi vil særlig utfordre Den norske kirke (Dnk) selv til å reflektere rundt og delta i det offentlige ordskiftet rundt dette. Representanter fra andre trossamfunn kan lett holde fram Dnks privilegier ved denne paragrafen. Kirken selv bør kanskje bidra med det motsatte perspektivet. Hvilke føringer legger det på trossamfunnets eget liv at det på en særlig er bundet opp til statens lovverk? Kan det tenkes at dette er bindinger til en egenforståelse som «civil religion» som jamvel kan binde kirken i dens eget misjonerende oppdrag overfor folk og samfunn? Går det an å ha en rolle som «civil religion» i et relativt pluralistisk, liberalt demokrati uten selv å gå inn i en rolle der identiteten preges av det samme pluralistiske, liberale demokratiets verdier og forventninger? Og kan det gjøres uten at trossamfunnet ofrer sin egen sjel? Utvalget løfter ikke denne debatten, men den bør komme.

3. Praktiske forslag (del IV-VI)

Vi er uenig med utvalgets flertall når de vil erstatte den eksisterende formålsparagrafen i skolen (**kap.11.2**). Det er ikke diskriminerende at formålet for skolen uttrykker ståstedet til det massive flertallet i befolkningen, så lenge minoritetene sikres en likestilt rett til å starte og drive alternativ undervisning.

Vi støtter den vurderingen av religiøs nærvær i Forsvaret som utvalget legger fram i **kap.11.3** (jf også **kap.15.4**) der vekten legges på at trossamfunnene selv har oppgaven med å ivareta sine respektive medlemmers behov. Det forutsettes at Forsvarets ledelse gir dette rom og at det stilles offentlige midler til rådighet for en slik tjeneste innenfor Forsvaret.

I samsvar med sin særegne posisjon både historisk og numerisk er det naturlig at Dnk kan ha en rolle ved bestemte anledninger i folket (**kap.11.4.1**). Det er viktig for Dnk at dette ikke forstås som et bidrag som uttrykker en slags «civil religion». I den grad stat og kommune ved anledning inviterer og engasjerer Dnk med tanke på større tilstelninger og tildragelser, må kirken inneha sin rolle og gi sitt bidrag i samsvar med sin tro og ikke som politisk legitimasjon.

Vi er enig i at stat og kommune skal gjennomføre sine valg helt uavhengig av alle trossamfunn, også Dnk. Det er prinsipielt svært uryddig at valg til Dnks råd avholdes i en form for samorganisering og samlokalisering med kommune- og stortingsvalg (**kap.11.4.2**).

Det må drøftes nøyere enn det som skjer i utvalget om samfunnet er tjent med å godta religiøse symboler på uniform og embetsdrakt for politi og domsmyndighet (**kap.13**). Hvilke kriterier skal ligge til grunn for slik aksept, og hvem kan påberope seg religiøs hevd til en slik rett?

Vi er enig i utvalgets understrekning av det offentlige ansvar for å stille til rådighet livssynsnøytrale seremonirom (**kap.14.9**).

Vi støtter utvalgets prinsipielle tanke om at sykehusene er forpliktet til å tilby alle pasienter samme tilgang på hjelp og støtte fra deres respektive livssynssammenheng (**kap.15.5**). Hvert trossamfunn må sikres retten til å utøve sin tjeneste i samsvar med egen trosbasis.

Vi er uenig i utvalgets ønske om at politi og helsepersonell skal være førstelinje som bærer av dødsbudskap (**kap.15.8.2**). Trossamfunnene har her en unik kompetanse både ut fra sin erfaring og ut fra sin egenart. Spørsmål knyttet til døden er essensielle for de fleste tros- og livssynssamfunn, og det er viktig at det legges opp til at pårørende får et første møte med dødsbudskap som samsvarer med deres tilhørighet og tro.

Vi støtter utvalgets mindretall når de står opp for trossamfunnenes rett til å beholde vigselmyndigheten på vegne av staten (**kap.17.6.2**). Der er ingen krav i folket om å endre den nåværende ordning. Ekteskapsloven av 2009 gjør også at de fleste trossamfunn vil ha behov for å utforme sine ritualer for ekteskapsinngåelse etter en annen norm enn den statlige, fordi de fleste trossamfunn forstå ekteskapet som en ordning mellom to av motsatt kjønn. En inngripen i vigselsretten vil derfor kunne forstås som en statlig handling for å ensrette praksis i samsvar med det politiske flertall. Den generelle tenkning i utvalgets arbeid taler i mot en slik statlig inngripen for å styre tro og livssyn. Utvalgets flertall synes derfor å være i konflikt med egen prinsipiell tenkning på dette punktet.

Prinsipielt er det vanskelig å se at den offentlige gravferdsforvaltningen skal tillegges ett trossamfunn, og minoritetenes negative reaksjon å dette er forståelig. I praksis kan dette likevel være en annerledes utfordring i store deler av det rurale Norge der Dnk er mer dominerende og tradisjonene sitter dypere. For å komme i møte disse lokale variasjonene synes alternativ 3 (kommunalt ansvar med lokal avtalefrihet) som et godt kompromiss som de fleste kan leve med (**kap.18.7**).

Når utvalget drøfter konsekvenser av barnekonvensjonen i **kap.19.2** og **faktaboks 19.1** er det bemerkelsesverdig at de ikke refererer til at artikkel 27 "Levestandard" eksplisitt referer til åndelig utvikling som et av områdene barn har rett til tilstrekkelige rammer for. Etter vår mening gir dette en særlig begrunnelse for tiltak i trossamfunn og organisasjoner rettet mot at barn og unge får utvikle og leve ut sin tro og religiøsitet.

Vi er enig med utvalgets flertall i at muligheten til å delta på gudstjeneste inn mot jul og påske fastholdes i den offentlige skolen, og at det presiseres at også andre trossamfunn kan invitere sine elever til tilsvarende markering av deres høytider (**kap.19.4.2.3**). Vi støtter også utvalget i deres ja til at tros- og livssynsgrupper blant elever skal ha (lik) rett til virksomhet i skoletiden på den slik måte at det også legges til rette for bruk av skolens rom til dette.

Vi gir sterk støtte til utvalgets mindretall når de argumenterer for at det også i helsetjenestens førstelinje skal være rom for reservasjonsrett med tanke på deltakelse i medisinske inngrep og handlinger som etisk er knyttet opp mot liv og død, særlig applisert på spørsmålet om abort **kap.20.3**.

Utvalget er svake i sin vurdering av retten til saklig forskjellsbehandling ved ansettelser i tros- og livssynssamfunn (**kap.20.5**). På dette feltet kolliderer utvalgets stramme holdninger med

deres overordnede tanke om et livssynsåpent samfunn. Utvalget unngår helt spørsmålet om trosbaserte virksomhet bør ha en avgjørende rett til selv å definere på hvilken måte ulike stillinger skal være rettet mot virksomhetens trosmessige formål. Det blir for snevert å avgrense dette til prester, pastorer, imamer, teologiske lærere o.l.

Fra vår side er det viktig å presisere at seksuell legning, som vi forstår synonymt med «seksuell orientering» i utvalgets ordbruk, aldri bør være akseptert som grunn til forskjellsbehandling. Derimot vil ganske mange trosbaserte virksomheter kreve retten til å forskjellsbehandle ved tilsetning ut fra seksuell livsstil og samlivsform, fordi det ligger i trosbaserte virksomheters natur å se lære og liv under ett. Et krav til livsstil må derfor forstås som en del av den bekjennelsesplikten som vil ligge til grunn ved tilsetning. Dersom trosbasert virksomhet ikke får anledning til å vurdere livsstil opp mot trosbaserte verdidokumenter ved tilsetning, svekker staten trosfriheten.

Det prinsipielle ved disse spørsmålene kommer tilbake i **kap.23.4.2.2**. I drøftingen av trossamfunns rett til å forskjellsbehandle ut fra syn på kjønnetes ulikhet, støtter vi sterkt mindretallets ja ut fra respekt for trossamfunnetes indre forhold, og uten at dette skal føre til økonomiske sanksjoner.

Utvalget er unødig problematiserende overfor det faktum at en del kristne trossamfunn er kommet lengre i utvikling av statsstøtteberettigede skoler og institusjoner enn andre trossamfunn (**kap.26.1.1**). Det er urovekkende at et stort mindretall i utvalget vil gå så langt som å frata bibelskolene all statlig støtte.

Vi skulle ønske utvalget var mer radikalt i spørsmål om støtteordninger (**kap.26.1.2**). Både staten og de frivillige organisasjonene vil med tanke på byråkratiet være bedre tjent med å kutte ut dagens momskompensasjonsordning til fordel for fullt momsfritak for frivillige organisasjoner, herunder alle tros- og livssynssamfunn. Vi er enig i prinsippet om at Dnk regnes inn i samme ordning som de øvrige tros- og livssynssamfunnene.

I **kap.26.2** går utvalget etter eget utsagn inn for en dramatisk omlegging av dagens støttepolitikk til frivillige organisasjoner. Det foreslår å stramme inn vilkårene for statsstøtte til barne- og ungdomsorganisasjoner som forskjellsbehandler i forhold til kjønn og seksuell orientering. Det er dypt urovekkende at omfordeling av flere titalls millioner i støtte skal behandles over noen få sider. Videre er det etter vår mening en misforståelse av hva det vil si å støtte organisasjonene som skoler i demokrati. Det er et veldig dårlig signal til demokratiet at barne- og ungdomsorganisasjoner må legges ned hvis de vedtar demokratisk noe det politiske flertallet ikke liker.

Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) vedtok på sitt barne- og ungdomsting i april 2013 en enstemmig resolusjon som adresserer dette forslaget. Vi er glad for initiativet fra LNU og vil i tillegg påpeke at forslaget fra utvalget bryter radikalt med utvalgets overordnede tanke om livssynsåpenhet i samfunnet, da det vil diskriminere store deler av den trosbaserte aktiviteten blant barn og unge med økonomiske virkemidler.

Utvalgets valg av begreper representerer et tilbakesteg fra prosessen med ny likestillingslov, oppfølging av Graverutvalget og presiseringen av Fordelingsutvalgets forskrift. I følgebrevet fra departementet til ny forskrift framgår det tydelig at de i tolkningen av regelverket ønsker å følge praksisen etablert med Ot.prp. nr. 79 (2008 – 2009), der krav til samlivsform regnes som saklig krav. Når utvalget når begynner å bruke begrepet “seksuell orientering” er det en forkludring av debatten som bare forvirrer. Som nevnt ovenfor forstår vi “seksuell orientering” som synonymt med “seksuell legning”. Sånn sett treffer ikke utvalget i sin konklusjon, da det oss bekjent ikke er noen barne- og ungdomsorganisasjoner som ønsker å forskjellsbehandle på seksuell orientering. Vi vil derfor sterkt anbefale at departementet ikke følger utvalget verken i videre begrepsbruk eller i det de tilsynelatende anbefaler.

For Normisjon

For Acta – barn og unge i Normisjon

Rolf Kjøde

Espen Andreas Hasle

generalsekretær

daglig leder